

Dies Medievals 2015

Suhteet – Relationer – Relations

19.-21.3.2015

Tieteiden talo

Kirkkokatu 6

00170 Helsinki

Järjestäjä: Glossa ry

19.3.2015

Keynote:

Päivi Salmesvuori
Helsingin yliopisto

Compassion eli myötätunnon teologian kukoistus sydänkeskiajalla

Sydänkeskiajan teologisessa ajattelussa on löydettävissä radikaali muutos autoritäärisestä ja Jumalan pelkoa korostavasta jumalakäsityksestä myötä tuntoa korostavaan teologiaan. Muutoksen tekijöiksi ja niin sanotun affektiivisen teologian arkkitehdeiksi on mainittu 1100-luvun kuuluisat teologit, kuten Anselm Canterburläinen, Bernhard Clairvauxlainen sekä Aelred Rievaulxlainen. Uusimmissa tutkimuksissa käsitys on kuitenkin haastettu ja myötätunnon teologian kehkeytymisen alulle panijoiksi on nimetty naiset. Esityksessä puntaroidaan millaisia perusteita väitteelle on olemassa.

Keynote:

Sari Katajala-Peltomaa
Tampereen yliopisto

Turvaa, terveyttä, yhteisöllisyyttä - vuorovaikutus taivaallisen välittäjän kanssa

Virallisen liturgian ohella vuorovaikutus pyhimysten kanssa piti sisällään myös maallikoiden itsenäisiä hartauden harjoittamisen muotoja. Pyytämällä taivaallista välittäjää apuun ja lupaamalla erilaisia vastalahjoja – pyhiinvaelluksia, asketismia tai materiaalisia esineitä – tavallinen kristikansa loi suhteen jumalalliseen. Tämä suhde saattoi tuoda heille turvaa arjen ongelmissa, palauttaa terveyden tai peräti elämän, mutta samalla se vaikutti maallisen yhteisön sisäisiin suhteisiin. Erilaiset hartauden harjoittamisen rituaalit loivat yhteisöllisyyttä tai korostivat omaa asemaa yhteisön sisällä. Tässä paperissa pohditaan millaisia muotoja kiitosrituaalit ja vuorovaikutustavat saivat eri puolilla kristikuntaa ja miten suhde taivaalliseen muokkasi suhteita maallisissa yhteisöissä. Myöhäiskeskiaikaiset (1300–1480) kanonisaatioprosessit valottavat sekä maallikoiden että kirkonmiesten näkökulmia ja mahdollistavat pohjoisten tapojen vertailun Etelä-Eurooppaan.

Sessio 1A

Teemu Korpijärvi
Itä-Suomen yliopisto

Vesistö ja Valta: Tilan ja vallan tarkastelua Väinäjokea varrella Baltian ristiretkiaikana

Esitelmä käsittelee Väinäjokea ihmismaantieteellisestä näkökulmasta Baltian ristiretkiaikana Henrikin Liivinmaan kronikassa. Kronikka on keskiaikainen käsikirjoitus, joka kuvaa Baltian ristiretkiä läntisten kristittyjen kokemana. Tämä esitelmä muodostaa yhden vallan ja

vesistöjen suhdetta Baltiassa vuosina 900–1400 tarkastelevan väitöskirjani tapaustutkimusesimerkeistä.

Tässä esitelmässä tarkastellaan vallankäytön ja Väinäjoen vesistön välistä suhdetta ja sen muutoksia Henrikin Liivinmaan kronikan kuvaamana aikana. Väinäjoki oli tarkasteltuna ajanjaksona keskeisimpiä vesireittejä, joka yhdisti latinankielisten kristittyjen, alueella asuneiden alkuperäisheimokuntien ja Kiovan Rusin ortodoksien hallitsemat alueet toisiinsa. Vallanpitäjien – maallisten ja hengellisten ylimysten, sotaherrojen, heimopäälliköiden ja aseistettujen joukkoiden johtajien – roolit näyttäytyvät aikakaudella usein keskenään vaihtokelpoisina ja jokseenkin häilyväraisina.

Henrikin Liivinmaan kronikan aineistoa analysoidaan sähköisen paikkatietojärjestelmän ja sosiaalisen verkostotutkimuksen avulla ihmismaantieteen käsitteistöä historialliseen viitekehykseen soveltaen.

Tämä esitelmä tarkastelee noin satavuotista ajanjaksoa 1150 -luvulta 1250 -luvulle nykyisen Latvian, Valkovenäjän ja Venäjän alueella. Esitelmä kuvaa alueen eri toimijoiden valtasuhteiden välistä mekaniikkaa, keskinäistä kanssakäymistä ja vaikutusalueita Väinäjoen varrella sekä sen välittömässä ympäristössä Henrikin Liivinmaan kronikan ja sitä tukevien lähteiden esittämässä valossa. Näitä valtasuhteita peilataan vallinneeseen materiaaliseen ympäristöön, jota Väinäjoen seutu edustaa.

Esitelmän avainkäsitteitä ovat vesistöt maantieteellisenä tilana ja ihmismaantieteen käsitteet vallasta, rajoista, ulottuvuudesta ja saavutettavuudesta.

Päivi Maaranen

Museovirasto

Millainen on keskiajan pienempi keskuspaikka? Mietteitä muun paikan kuin kaupungin keskeistä asemaa osoittavista piirteistä.

Ympäristön ja ihmisen välistä suhdetta pohdiskellessa on kiinnostava mieltä myös paikkojen suhdetta toisiinsa ja yhteisöön erilaisissa suppeammissa ja laajemmissa yhteyksissä. Alustuksessani keskityn keskiaikaisen keskuspaikkakunnan piirteiden pohdiskeluun varsinaiset keskiaikaiset kaupungit lähiseutuineen tarkastelusta pois jättäen. Aihepiiri liittyy löyhästi maantieteilijä Walter Christallerin 1930-luvulla kehittelemään teoriaan asutuskeskusten muodostamien verkostojen rakenteesta. Christallerin ajattelussa kaupungit ovat hallintakeskuksia, markkinapaikkoja ja liikenteen solmukohtia, ja suuremmat keskuksat hallitsevat pienempiä keskuksia. (Esim. Pumain 2014, Central Places Theory, <http://www.hypergeo.eu/spip.php?rubrique49>). Lisäksi aihepiiri liittyy maantieteen toimintakenttäajatteluun, missä ympäristön ajatellaan järjestyvän ihmisen ja yhteisön ympärille erilaisiksi tiloiksi. Toimintakenttien jaottelu perustuu ihmisen tapaan hahmottaa ympäristöään ja toimia sen osana. (Esim. Fellman, Jerome & Getis, Artur & Getis, Judit. 1997. Human Geography. Landscapes of Human Activities. 5. painos. Dupuque., s. 70-71). Toimintakenttäajattelu ja ajatus suurempien ja pienempien keskusten muodostamista verkostoista on johdattanut omassa tutkimuksessani pohtimaan sitä, millaiset piirteet voisivat ilmaista keskiaikaista keskuspaikkaa tai -aluetta tai olla sille luonteenomaisia.

Mietintäni pohjautuu erityisesti Karjaan seutuun liittyviin tutkimuksiini, joiden tuloksien pohjalta olen hahmotellut keskiaikaiselle keskuspaikkakunnalle tyypillisiä piirteitä ja niiden ominaisuuksia. Käsittelenkin alustuksessa tarkemmin näitä piirteitä ominaisuuksineen, ja pohdin niiden näkökulmasta keskiajan pienempää keskuspaikkaa myös laajemmassa maantieteellisessä yhteydessään.

Ilkka Leskelä

Helsingin yliopisto

Commerce, ships, churches

Baltic Sea trade and the building of Finnish stone churches in the 15th and early 16th centuries

15th and early 16th century coastal Finland and inland Tavastia (Häme) saw a surge of building in stone in the form of parish churches. Increased capital was invested in monumental building in a remote North European periphery. The generally agreed Finnish research consensus stresses the funding of the central church organs and the bishops in initiating and concluding the buildings, and the whole is understood as a centrally-led program (Hiekkänen).

I will approach the question through an analysis of the late medieval Baltic Sea commerce, based on both quantitative and qualitative data on the actors in shipping and trade. By showing who participated in trade, and where and how, I argue that revenues from increasing trade were not concentrated on the hands of the clergy (only), but probably benefited the late medieval Finnish coastal laymen in general.

I shall work towards a general picture of a commercially expanding periphery/frontier with an emergent group of local layman actors. I suggest that the presence of such economically and socially well-off people, their established Christian identity, and their experiences and insights won in visits to the leading German (Hanseatic) port towns, should be seen as a major factor behind the phenomenal stone church building in late medieval Finland. This hypothesis is tested with a comparison to high medieval Gotland, and in the case study on the coastal St. Mary parish and church next to the town of Turku.

Sessio 1B

Sini Mikkola

Helsingin yliopisto

Suremisen ja maskuliinisuuden suhde Martin Lutherin kirjeissä mieskollegoilleen

”Olen nyt liian surullinen enkä kirjoita [enempää], koska sellaisen isän poikana minun on sopivaa ja hurskasta surra.”

Martin Luther (1483–1546) kirjoitti nämä sanat ystävälleen ja kollegalleen Philipp Melancthonille (1497–1560) kesäkuussa 1530. Hänen isänsä oli vastikään menehtynyt ja Luther puntaroi tuntemuksiaan kirjeessään. Näyttää siltä, että suruun liittyvän ulkoisen käyttäytymisen sekä sisäisen asennoitumisen ja sukupuolen välillä on yhteys paitsi yllä olevassa niin myös muissa Lutherin kirjeissä.

Tämä esitelmä paneutuu suhteisiin kahdella tasolla: yhtäältä siihen, millä tavoin Martin Luther sanoitti surun ja suremisen sekä maskuliinisuuden suhdetta kirjeissään. Toisaalta kiinnitän huomiota siihen, millä tavoin Lutherin suhde kyseisiin vastaanottajiin vaikutti hänen tapaansa sanoittaa suremista ja sukupuolta. Esitelmä on tapaustutkimuksenomainen: sen polttopisteessä ovat muutamit Lutherin kirjeet aikaväliltä 1527–1530. Niiden vastaanottajat ovat Lutherin miespuolisia kollegoita ja ystäviä.

Esitelmä osoittaa, että Lutherin odotus sopivasta käyttäytymisestä surun keskellä liittyi usein perinteisiin ihanteisiin maskuliinisuudesta kuten lujuteen, harkitsevuuteen ja kestävyYTEEN, ja että hän ohjasi tovereitaan tämän ihanteen suuntaan omaksuen varsin pastoraalisen roolin. Toisaalta tilanteen niin vaatiessa Luther saattoi käyttää ihannoivaa retoriikkaa täysin päinvastaisesta käytöksestä kuten heikkoudesta ja surumielisyydestä. Lutherin ihanne maskuliinisuudesta ei ollut staattinen vaan se muokkautui hyvin vahvasti tilanne- ja persoonakohtaisesti.

Anna-Riina Hakala

Helsingin yliopisto

Paternity in St Bernard of Clairvaux's (1090-1153) letter to Robertus

In my paper I am going to regard masculinity, in particular paternity in Bernard of Clairvaux's letter to Robertus, whom Bernard seems to consider a spiritual child of his. Caroline Walker Bynum has briefly brought up this letter in her monograph *Jesus as Mother* (1982) from the point of view of maternal images. While feminine language and the use of feminine concepts on male religious leaders was usual in the 12th century, Bernard of Clairvaux is one of the most prominent examples of this phenomenon. What often remains hidden and unpronounced is the paternal dimension of the parent-like role of the religious leader. The man was considered a standard of humanity that was defined mainly through difference to womanhood. As Shawn M. Kraemer points out in her article *The Virile Bride of Bernard of Clairvaux* (2000), while it might seem that Bernard is referring to a man as a woman in his texts, he might actually be rather describing a feminized man, a profoundly virile soul who is spiritually perfected through feminine features. In the paper I will seek to answer whether the unspoken man can be found behind the maternal images and what kind of a virile ideal Bernard's letter to Robertus might present.

Olli Lampinen-Enqvist

Helsingin yliopisto

Sukupuoltenvälinen ystävyys ja hengellinen ohjaus: Richard Rollen malli

Yorkshirlainen erakko ja uskonnollinen kirjoittaja Richard Rolle (k. 1349) on jakanut niin aikaisten kuin myöhempien tutkijoidenkin mielipiteitä. Erimielisyyttä on herättänyt muun muassa Rollen suhtautuminen naissukupuoleen yleensä ja hänen suhteensa lähipiirinsä uskonnollisiin ja maallikkonaisiin. Tutkimuksessa häntä on pidetty naisvihaajana ja toisaalta suorastaan naisten apostolina. Rollen kannattajat toivoivat hänestä pyhimystä, kun taas

hänen kriitikonsa – ainakin Rollen itsensä mukaan – syyttivät häntä irstaudesta. Miten tätä ristiriitaa tulisi tulkita?

Esitelmässä tarkastelen Rollen kirjoitusten esittämää mallia naisten ja miesten välisestä pyhästä ystäväydestä ja osoitan sen kiinteän yhteyden hengelliseen ohjaukseen. Väitän, että Rollen teoriaa motivoi hänen tarpeensa oikeuttaa toimintansa ja puolustautua kritiikiltä. Rolle esitti omintakeisen mallin pyhästä miehestä, jonka velvollisuus oli ystäväystyä naisten kanssa ja opettaa heitä, ja pyrki osoittamaan oman elämänsä yhteensopivaksi mallin kanssa. Tämä ilmenee useissa tekstikatkelmissa, joissa Rolle vastaa häneen kohdistettuihin syytöksiin ja toisaalta kritisoi tai varoittaa muita sekaantumasta vastakkaiseen sukupuoleen. Malli ei kuitenkaan jäänyt vain apologian välineeksi, vaan Rolle myös sovelsi sitä käytäntöön kansankielisissä opaskirjoissaan uskonnollisille naisille.

Esitelmä perustuu vuonna 2014 hyväksytyyn pro gradu -tutkielmaan.

Sessio 2A

Sirpa Aalto

Oulun yliopisto

Valtasuhteet skandinaavien ja saamelaisten välillä keskiajalla

Tarkastelen esitelmässäni saamelaisten ja skandinaavien välisiä valtasuhteita keskiajalla kirjallisten lähteiden valossa. Esitelmä pohjautuu alustaviin tutkimustuloksiin post doc-projektissani, jossa olen tutkinut saamelaisten ja skandinaavien suhteita ja kulttuurista vuorovaikutusta keskiajalla.

Ruotsin ja Norjan kuningaskuntien levittäessä valtaansa saamelaiset joutuivat yhä enenevässä määrin tekemisiin yksittäisten toimijoiden, kuten paikallisten päälliköiden, sijaan kuningasvaltaa edustavien virkamiesten kanssa. Miten nämä valtasuhteet näkyvät keskiajan kirjallisissa lähteissä, jotka ovat skandinaavien tuottamia? Arkeologiset kaivaukset tuottavat koko ajan uutta tietoa saamelaisten elämästä keskiajalla (esim. Hansen & Olsen, *Hunters in Transition*, 2014), mutta poikkeako arkeologian antama kuva valtasuhteista kirjallisista lähteistä?

Harri Hihnala

Oulun yliopisto

Kunnianloukkausten kuningaskunta

Esitelmässäni käsittelen sitä miten kunnianloukkaukset ja verikostonkierteet muodostavat Olavi Pyhän Saagassa, sekä saagan tarinallisen rakenteen, että heijastelevat aikansa yhteiskunnallisia rakenteita. Miten alhaalta ylöspäin siirtyvät kostonkierteiden purot yhdistyvät yhdeksi tarinajoeksi ja miten sama ilmiö saattoi vaikuttaa aikansa yhteiskunnassa valtasuhteisiin. Lisäksi tapaamisen teeman mukaisesti syvennän sitä miten loukatun ja loukkaajan väliset suhteet vaikuttivat toisiinsa ja miten ihmisten väliset vaikutussuhteet

ajavat verikostoa eteenpäin.

Esitelmäni pohjautuu Oslon yliopistolle, Nordic Viking and Medieval Culture -ohjelmaan 2013 tekemääni progradu työhön, ”A story of a Kingdom build on Honour – The literary and sociocultural structures of insults and feuding in Óláfs Saga Helga”.

Kendra Wilson

Turun yliopisto

Löytyykö riimukirjoituksista suomen- tai saamenkielisiä aineksia?

(Pohjois)germaanisten, itämerensuomalaisten ja saamelaisten kielten välillä oli läheiset kontaktit silloin, kun useimmat riimukirjoitukset kirjoitettiin. Siitä huolimatta on vain harvoin ehdotettu, että riimukirjoitus sisältäisi suomen- tai saamenkielisiä nimiä tai muita sanoja. Kirjoituksia, joita ei ole voitu tulkita germaanisiksi (tai latinankielisiksi), on perinteisesti tulkittu taikaformuloiksi tai lukutaidottoman kirjoittajan kirjoittamiksi eikä yritetty selittää joksikin muunkielisiksi. Ne harvat ehdotukset suomen- tai saamenkielisille tulkinnoille riimukirjoituksista, jotka on esitetty tutkimuskirjallisuudessa, ovat sisältäneet anakronismeja. Esitän kriteereitä, joiden pitää täytyä, jotta suomen- tai saamenkielistä selitystä voidaan pitää uskottavana.

Sessio 2B

Tuija Ainonen

Helsingin yliopisto

Jotain uutta, jotain vanhaa, jotain lainattua – tekstien liitot 1200-luvun vaihteessa

Tekstuaaliset yhteisöt näyttäytyvät meille lainauksien ja alluusioiden kautta. Intertekstuaalisuus voi olla hankalasti hahmotettavissa mikäli kirjoittaja ei eksplisiittisesti mainitse lähdeään.. Oma tutkimukseni käsittelee 1200-luvun vaihteen oppi- ja saarnakirjallisuutta ja erityisesti sana- ja tietokirjamaisia distinktio-kokoelmia. Esitelmässäni hahmottelen viiden eri kokoelman suhdetta toisiinsa ja sanaselitys-traditioon yleisesti. Mikä on vanhaa, mikä uutta ja mitä ja miten joitain on lainattu?

Tutkimukseni yhdistää ensimmäistä kertaa kirjallisiksi kumppaneiksi italialaisen teologin ja filosofin, kardinaalin ja ristiretkelijän Petrus Capuanuksen, espanjalaisen ja takaisin kirkon piiriin hyväksytyyn entisen valdensilaisen Durand of Huescan, oxfordilaisen filosofin Ralf of Longchampin, pariisilaisen teologin ja runoilijan Alan of Lillen sekä englantilais-ranskalaisen yliopisto-opettajan, grammaatikon ja runoilijan John of Garlandin. Näiden kumppanusten monikansallisuus ja monialaisuus todistaa erinomaisella tavalla 1200-luvun vaihteen oppinutta eurooppalaisuutta. Samalla se on myös osoitus yhtenevän pohjakoulutuksen ja oppimateriaalin, esimerkiksi juuri distinktio-kokoelmien, olevan osa sitä perustaa mille menestyksekkäät ja historiankirjoihin jäävät urat luodaan.

Asiasanat: tekstuaaliset yhteisöt, intertekstuaalisuus, distinktio-kokoelmat, 1100-luvun loppu, 1200-luku, Petrus Capuanus, Durand of Huesca, Ralf of Longchamp, Alan of Lille, John of Garland

Aino Liira

University of Turku

Paratextual communication in manuscripts and early printed editions of the Middle English *Polychronicon*

This paper addresses the benefits and challenges of applying the concept of *paratext* to manuscript and early printed material to facilitate the study of book production in the medieval period. Paratexts, as introduced by Gérard Genette (1982; 1997), refer to verbal and visual elements surrounding the 'main text' in a book, e.g. titles and prefaces, which guide the reader in interpreting and navigating the text. Defining the term broadly to include also elements of layout, I argue that studying paratextuality in manuscripts and early printed editions provides essential information on the ways books were created and consumed in the late medieval period.

In my paper I examine different material realisations (manuscript/print) of a single work, John Trevisa's translation of the *Polychronicon* of Ranulph Higden. The focus is on the reshaping of the material carried out in the process of copying: I will ask, for example, what kind of navigational paratexts (e.g. indices) the reader is provided with. On the basis of the results of my MA thesis (2014), in which I studied two of the manuscripts, I will also discuss the paratextual status of the texts prefaced to the *Polychronicon*, where questions of authorship come into play.

Timo Korhakangas

Helsingin yliopisto

Hallintohistoria kohtaa kielentutkimuksen: mitä korpuslingvistiikka voi kertoa karolingien kielireformista?

Tutkin Late Latin Charter Treebankin (LLCT) pohjalta, miten karolingihallitsijoiden 700-luvun loppupuolella alkuunpanema valtakunnallinen latinan tason kohotusohjelma näkyy valtakunnan reunamailla eli Italiassa Toscanan alueen asiakirjojen kielessä. LLCT:ssä on 200 000 sanaa pergamentille kirjoitettujen originaaleina säilyneiden yksityisoikeudellisten asiakirjojen latinaa vuosilta 714–869. Useimmat kirjurit toimivat esim. Luccan tai Pisan tuomiokirkkojen palveluksessa.

Tutkimukseni yhdistelee historiallisen korpuslingvistiikan, sosiolingvistiikan, diplomatiikan ja hallintohistorian menetelmiä ja pyrkii vastaamaan kahteen kysymykseen: Millaiset kielelliset muutokset ovat todennäköisimmin kielireformin seurausta ja mitä muutokset kertovat itse reformista? Selvitän, miten reformi vaikutti kielen osa-alueisiin, kuten oikeinkirjoitukseen, morfologiaan (muoto-oppiin) ja syntaksiin (lauseoppiin). Wrightin

(1982) teoria reformin pelkästä ääntämysluonteesta on nykyisin hylätty. Tutkin myös, onko kielellisessä tasossa alueellisia tai kirjurikohtaisia eroja.

Käytän helppouden nimissä termiä 'kielireformi', vaikka varhaiskeskiajan logistisissa oloissa tuskin oli mahdollista toteuttaa kovin laajoja hankkeita. Julkilausuttuna tavoitteena oli palauttaa virka- ja uskonnollisena kielenä käytetty latina vanhaan, turmeltumattomaan muotoonsa, josta vallanpitäjät katsoivat oppimattomien virkamiesten ja pappien sen etäännyttäneen. Yhtenä motivaationa näyttää olleen taata valtakunnalle Jumalan suosio, minkä katsottiin vaarantuvan, ellei rukouksia luettu "oikein".

Reformi restauroi kiistatta korkeakirjallisen kielenkäytön (esim. pyhimyselämäkerrat). Siinä voitiin palata (jälki)klassisiin esikuviin, jollaisia ei kuitenkaan asiakirjojen käyttökielille ollut olemassa. Bartoli Langeli (2006) olettaa, että reformi ei koskaan täysin edennyt Italiaan asti. Tutkimukseni täydentää tätä näkemystä täsmentämällä reformin ja Italian aiemman langobardihallinnon kehittämän hallintolatinan välistä suhdetta.

Keynote:

Marko Lamberg

Stockholms universitet/Helsingin yliopisto

Kaunokirjalliset ja "oikeat" maailmat eli voiko keskiajantutkija oppia jotain Aku Ankasta?

Kysymys fiktion ja faktan suhteesta on usein ajankohtainen myös tarkasteltaessa keskiajan kulttuuria, varsinkin henkisiä arvoja ja rakenteita. Fiktiota ei edes voi sivuuttaa, koska useissa keskiajan kirjallisissa tuotteissa fiktiota ja fakta ovat sekoittuneet toisiinsa. Nykyihmisen fiktiona pitämä asia saattoi näyttäytyä keskiajan ihmiselle faktana, esimerkiksi uskonnollisena totuutena. Kaunokirjallistenkin kuvausten on nähty vastaavan todellisen elämän muotoja, ainakin epäsuorasti – tutkijan on vain oivallettava, miten ja missä määrin oikean maailman hahmo on kaivettavissa esiin. Esimerkiksi kartallistaminen voi tällöin tarjota toimivan metodin. Fiktion ja faktan suhdetta voi lähestyä myös tilastollisin menetelmin. Silti fiktiossa on aina omat kuvitteelliset, konkreettisesti maailmasta poikkeavat piirteensä, jotka pitäisi osata ottaa analyysissä huomioon. Hyvän esimerkin fiktion ja faktan yhtäläisyyksistä ja eritahtisuudesta tarjoaa oman aikamme populaarikulttuurin tuote Aku Ankka.

20.3.2015

Sessio 3A

Maria Kallio

Turun yliopisto

Alkuperäisten asiakirjojen ja kopioiden välinen suhde keskiaikaisissa kopiokirjoissa

Keskiaikaisten kopiokirjojen käyttötarkoituksen ja merkityksen ymmärtäminen rakentuu viime kädessä niihin kopioitujen yksittäisten dokumenttien merkityksen varaan. Asiakirjan alkuperäinen funktio saattoi muuttua, kun se kopioitiin osaksi suurempaa kokonaisuutta. Tehtävä, jota varten asiakirja alun perin kirjoitettiin, saattoi siis vaihtua toiseen kontekstiin myötä. Keskiaikainen asiakirja oli periaatteessa huolellisen ilmaisun ja tarkkaan määritellyn rakenteen lopputulos, jonka tehtävänä oli toimia kirjallisena todisteena tai kirjoittajansa puolestapuhujana erilaisissa oikeudellisissa tilanteissa. Asiakirjat noudattivat tietynlaista rakennetta, jonka jokainen osa oli merkityksellinen asiakirjan funktion kannalta. Kun alkuperäisiä dokumentteja verrataan kopiokirjoissa säilyneisiin tekstikopioihin, huomataan että kopiot eivät orjallisesti noudata asiakirjojen alkuperäistä muotoa. Tarkastelen esitelmässäni, miten tekstit eroavat toisistaan ja minkälainen on kopioiden suhde alkuperäisiin asiakirjoihin säilyneisiin lähteisiin. Pohdin myös miten kopiointi vaikuttaa asiakirjan tulkintaan ja käytettävyyteen. Esimerkkitapauksena käytän Turun tuomiokirkon Mustaa kirjaa sekä muutamia siihen kopioituja alkuperäisdokumentteja.

Olli-Pekka Kasurinen

Helsingin yliopisto

Englantilainen lähetystyö Ruotsissa – lähdeongelmia

Varhaisimmat ruotsalaiset kontaktit englantilaiseen kristillisyyteen tulivat viikinkien, kauppamiesten ja yksittäisten lähetysaarnajien välityksellä. Tätä seurasi organisoidumman lähetystyön vaihe, johon tämä esitelmä liittyy. Canterburyn ja Yorkin arkkiepiispoilla ei ollut systemaattista ohjelmaa Ruotsin käännyttämiseksi, vaan ensimmäiset englantilaiset lähetysaarnajat tulivat Ruotsiin todennäköisesti Tanskan ja Norjan kautta, joiden hallitsijat kutsuivat valtakuntiinsa kirkonmiehiä Englannista. Monet näistä englantilaista kirkonmiehistä toimivat myös Götanmaan ja Sveanmaan alueilla. Ensimmäisten kosketusten jälkeen kirkonmiehiä tuli myös suoraan Englannista Ruotsiin. Esitelmässäni käsittelen näitä vuorovaikutussuhteita ja, mikä tärkeintä, niiden tarkasteluun liittyvää hajanaisen lähdemateriaalin problematiikkaa. Narratiivinen lähdemateriaali, joka käsittelee englantilaisten toimintaa Ruotsin alueella, on hajanaista ja usein myöhäistä. Luotettavamman kuvan englantilaisesta vaikutuksesta voi ehkä saada tarkastelemalla englantilaisten pyhimyskulttien ja liturgisten käsikirjoitusten leviämistä Ruotsiin. Ruotsin ja Suomen keskiaikaiset käsikirjoitusfragmentit on luetteloitu kattavasti vasta aivan äskettäin ja englantilaisperäisiä käsikirjoitusfragmentteja ei ole vielä käsitelty perusteellisesti missiologisessa tutkimuksessa. Kulttuurivaikutuksen siirtymisen kannalta erityisen mielenkiintoisen ryhmän muodostavat aiemmin englantilaisiksi luullut liturgiset käsikirjoitusfragmentit, jotka ovat todellisuudessa varhaisia Skandinaviassa tehtyjä kopioita englantilaisista liturgisista teksteistä. Kulttuurivaikutuksen siirtymisestä ja lähetysyhteydestä kertoo myös anglosaksipyhimysten kulttien varhainen leviäminen Ruotsin alueella. Osa näistä pyhimyskultteista oli Englannissa hyvinkin paikallisia, eivätkä ne levinneet Englannin ja Pohjoismaiden ulkopuolelle.

Seppo Eskola

Helsingin yliopisto

Kirjavat voudintilit – Voudintilikokoelman rakenteen ja synnyn analysointia

Voudintilit ovat suurin uuden ajan alun Suomesta säilynyt kirjallinen lähdeaineisto. Aineisto laadittiin sadan vuoden aikana alkaen 1530-luvulta, ja sitä on käytetty aktiivisesti historiantutkimuksen lähteenä yli jo 150 vuoden ajan. Aineistoa tänä päivänä käyttävä tutkija kohtaa monia ongelmia: käytetty terminologia on epätarkkaa ja osin harhaanjohtavaa, vanhentuneet katalogit ovat peräisin 1800-luvun puolivälistä ja sadan vuoden aikajakson kattavaan aineistoon viitataan usein yhtenä yhtenäisenä kokonaisuutena. Toisaalta joitain vuosia sitten toteutetun digitoinnin myötä aineiston saavutettavuus on parantunut merkittävästi. Suomessa säilytettävät voudintilit käsittävät lähes puolimiljoonaa foliota – minkälaiset lähestymistavat voisivat helpottaa näin laajan aineiston lähestymistä? Esitelmässäni analysoin voudintilejä kokoelmana sekä tarkastelen prosessia, jonka myötä aineisto syntyi. Kokoelman rakenteeseen ovat vaikuttaneet niin kirjanpidon kehittyminen, hallinnolliset uudistukset kuin paikalliset poikkeusolosuhteetkin. Kuinka aineisto jakaantuu ajallisesti ja maantieteellisesti? Minkälaisten toimintatapojen pohjalta se on laadittu? Esityksen pohjana toimii työn alla oleva väitöstutkimukseni voudintilien kirjanpitojärjestelmästä.

Sessio 3B

Puheenjohtaja: **Samu Niskanen**, Helsingin yliopisto

Mari Isoaho

Helsingin yliopisto

1100-luvun Kiovan kronikan suhde Ristiretkiin

Anne Tucker

Helsingin yliopisto

Juutalainen marttyyrius Ristiretkiajalla

Sini Kangas

Helsingin yliopisto

Lapset vallan verkostojen luojina ristiretkilähteissä

Ristiretkiaatteen pohjalta syntyi yksi varhaisimpia eurooppalaisia massaliikkeitä, jonka vaikutukset Euroopan ja Lähi-idän historiaan ovat olleet monitahoisia ja pitkävaikutteisia. Ristiretkiaate eli vahvoista mielikuvista ja uskonnollisesta kokemuksesta. Sessiossa tutustutaan ensinnäkin kahden hyvin erilaisen kirjallisen esitystavan suhteeseen ristiretkiaikakauden arvoihin ja maailmankuvaan, nimittäin sotakuvauksiin keskittyvän kristillisen Kiovalaiskronikan, ja juutalaisten marttyyrikuvausten näkövinkkelistä. Kirjallisten vaikutteiden lisäksi myös ihmiset liikkuivat aktiivisesti Lähi-itään Jerusalemin valtauksen jälkeen vuonna 1099, ja sessiomme kolmas esitelmä valottaa Ristiretkeläisten konkreettista, henkilökohtaista suhdeverkostoa.

Mari Isoahon esitelmä nostaa esille sotivan yläluokan sotilaskunniaa ja kristillistä missiota yhdistävässä kiovalaisen kronikkatradition yhteydet ristiretkiin. Jo Kiovan varhaisin kronikka, 1110-luvulla kirjoitettu *Povest' vremennyh let* (PVL) (suom. Kertomus ajallisista vuosista) oli syvästi kiinni ristiretkien aikakauden henkisten virtausten kanssa, erityisesti Jerusalemiin liittyvien eskatologisten odotusten suhteen. Tässä esitelmässä tarkastellaan

tapoja, joilla PVL:ää 1100-luvun loppuun saakka jatkanut annaali, ns. *Kiovan kronikka* huomioi ristiretkitematiikan.

Anne Tucker tarkastelee ristiretkiaatteen heijastumista uskonnolliseen viitekehykseen, tuoden esille juutalaisen marttyyriuden käsitteen monimutkaisen suhteen kristilliseen marttyyriuteen nähden. Juutalaisten ja kristittyjen väliset suhteet huononivat huomattavasti ensimmäisen ristiretken aikana. Tässä esitelmässä tuodaan esille, kuinka juutalaisen marttyyriuden tuli erottautua kristillisestä marttyyriudesta tuodakseen selkeämmin esille omaa uskonnollista identiteettiään, pystyäkseen paremmin puolustamaan paikkaansa maailmassa, jossa kristillinen kulttuuri oli radikalisoitunut alkaneen ristiretkiliikkeen myötä. Kirjallisten esitysten taustalla on luonnollisesti aina myös konkreettinen, henkilökohtainen suhdeverkosto. Siihen luo oman katsauksensa **Sini Kangas**, joka paneutuu vanhempien ja lasten välisiin suhteisiin vallan verkostojen luojina ja vahvistajina 1100- ja 1200-lukujen ristiretkilähteissä. Lapset osallistuivat ristiretkille alusta lähtien vanhempiensa ja sukulaistensa seurassa, ja 1100-luvulla huomattava määrä eurooppalaisia sukuja omaksui aktiivisen ristiretkeläisyyden perheessä sukupolvesta toiseen vallitsevaksi periaatteeksi. Esitelmässä tuodaan esille, kuinka mahtihenkilöiden lapsilla oli tärkeä tehtävä toimia vanhempiensa aseman ja verkostojen tukijoina ja välittäjinä esimerkiksi panttivangin, perijän tai sukujen välisten avioliittosopimusten toimeenpanijan roolissa. Session moderaattorina toimii **Samu Niskanen**, jonka tutkimusaiheisiin kuuluu tällä hetkellä muun muassa ristiretkiin liittynyt teologia kristo- ja martyrologian saroilla sekä latinalaisen ristiretkikirjallisuuden levittäminen.

Sessio 4A

Katja Ritari

Tutkijakollegium, Helsingin yliopisto

Matkalla taivaan valtakuntaan – tämän ja tuonpuoleisen väliset suhteet varhaiskeskiajan irlantilaisessa luostarihengellisyydessä

Esitelmä käsittelee varhaiskeskiajan irlantilaista luostarihengellisyyttä tämän maailman ja tuonpuoleisen valtakunnan välisten suhteiden kautta. Keskiajan munkit—ja varsinkin heidän pyhimykselliset esikuvansa—elivät tämän ja tuonpuoleisten maailmojen risteyskohdassa ja tuonpuoleinen oli jatkuvasti läsnä heidän tämänpuoleisessa elämässään. Elämä tässä maailmassa ymmärrettiin valmistautumisena ja kilvoitteluna kuolemanjälkeistä elämää varten. Varhaiskeskiajan Irlannin luostarihengellisyyttä värittää ajatus elämästä pyhiinvaelluksena kohti taivaan valtakuntaa ja siten käsitys tuonpuoleisesta määrittää munkkien suhdetta heitä ympäröivään maalliseen maailmaan. Esitelmässä tarkastellaan tuonpuoleiselle elämälle luostarihengellisyydessä annettuja merkityksiä Manner-Euroopassa 500-luvun lopulla vaikuttaneen Pyhän Columbanuksen saarnojen ja sekä keskiajan Euroopassa todellisen bestsellerin asemaan nousseen noin vuoden 800 paikkeilla kirjoitetun *Navigatio sancti Brendanin* kautta.

Meri Heinonen

Turun yliopisto

Miehet nunnaluostarissa – dominikaaninunnien suhteet veljiin ja pappeihin 1300-luvun sisarkirjoissa

Uskonnollisten naisten, kuten nunnien, ja heidän miesohjaajiensa väliset suhteet ovat kristinuskon historiassa olleet usein hyvin tiukasti säädeltyjä. Etenkin luostarilaitoksen piirissä kaikki naiset, myös uskonnolliseen elämään sitoutuneet nunnat, nähtiin helposti uhkana miesten, erityisesti munkkien, veljien ja pappien, siveydelle ja naisten ja miesten välistä kanssakäymistä pyrittiin rajoittamaan monin keinoin. Käytännössä tämä johti usein siihen, että naisyhteisöt eivät aina saaneet sitä hengellistä ohjausta ja palvelua, jota olisivat kaivanneet.

Esimerkiksi 1200-luvulla, kun dominikaanisääntökunta laajeni nopeasti ja monet naiset halusivat liittyä dominikaaneihin tai saada omat yhteisönsä osaksi sääntökuntaa, veljet pyrkivät pitkään sanoutumaan irti vastuusta näiden naisten hengellisestä ohjauksesta. Tämä ei kuitenkaan onnistunut ja vuoteen 1300 mennessä esimerkiksi Teutonin provinssissa oli 60 naisten dominikaaniluostari kun miesten konventteja oli samalla alueella noin kaksikymmentä. Tämä tarkoitti, että naisluostareissa päivittäisestä messusta piti huolta luostarikappalainen, joka oli maallikkopappi. Dominikaaniveljien vastuulla oli sen sijaan nunnien ripittäminen ja ehtoollisen jakaminen.

Esitelmässäni tarkastelen, miten yhdeksässä dominikaaninunnaluostarista säilyneessä sisarkirjassa, jotka on kirjoitettu 1300-luvun ensimmäisellä puoliskolla, käsitellään nunnien ja pappien sekä dominikaaniveljien välisiä suhteita ja miesten läsnäoloa luostarin alueella. Esitän, että nunnien suhde maallikkopappeihin, jotka usein asuivat luostarin alueella, oli perustaltaan positiivinen ja näitä pappeja pidettiin oman yhteisön jäsenenä, vaikka välitön kanssakäyminen pappien kanssa ei ollutkaan mahdollista. Sen sijaan suhde dominikaaniveljiin on monisyisempi. Veljiä pidettiin yhtäältä teologisina auktoriteetteina, mutta myös heidän vähäinen läsnäolonsa luostareissa tuotiin esiin. Dominikaaniveljien ja nunnien välejä saatettiin kuvata läheisiksi ja ystävällisiksi, mutta näihin suhteisiin liittyi usein myös ristiriitoja, jotka liittyivät toisaalta velvollisuuksiin ja toisaalta oppineisuuden ja armon välisiin ristiriitaisiin tulkintoihin.

Johanna Haapamäki

Helsingin yliopisto

Suhteet valtaapitäviin Nils Hermanssonin (1325/1326–1391) pyhimyskuvan rakennusaineina

Linköpingin piispan Nils Hermanssonin (1325/1326–1391) pyhimyskuva rakentui voimakkaasti hänen suhteestaan aikansa vallanpitäjiin. Nils Hermanssonista alettiin rakentaa pyhimystä varsin pian hänen kuolemansa jälkeen – Konstanzin kirkolliskokous avasi vuonna 1416 Nilsin kanonisaatioprosessin. Nilsistä kertovissa pyhimysteksteissä näkyikin selvästi hänen aikalaispyhimysluonteensa (engl. *recent t. contemporary saint*), sillä

todistajalausuntoihin tallennettiin värikkäitä kertomuksia Nilsin kohtaamisista ritareiden ja kuninkaiden kanssa.

Nilsin ollessa vielä arkkidiakoni joutui Linköpingin piispa lähtemään maanpakoon, ja arkkidiakoni nousi hiippakunnanjohtoon. Tänä aikana Nils julisti kirkonkiroukseen sekä Ruotsinkuningas Maunun että Norjan kuninkaan Håkanin. Piispana ollessaan taas Nils oli vastatusten kuningas Albrektin kanssa. Nils kuvattiin uhkarohkeana ja marttyyrikuolemaan valmiina kirkonmiehenä läpi kirkollisen uransa. Näissä kertomuksissa korostui Nilsin miehekkyyys. Nilsistä piirrettiinkin kuvaa miespyhimyksenä: hyveiden vartijana, tulisieluisena julistajana, aktiivisena ja innokkaana miehenä, kirkollisen vallan käyttäjänä sekä hyveiden ja moraalin vartijana. Kun kirkon ja maallisen vallan intressit osuivat yhteen, ei Nils epäröinyt uhata kirkonkirouksella ja valmiudellaan kuolla marttyyrinä.

Toisaalta toimiessaan piispana Nils tarvitsi myös apua valtakunnan mahtavilta, eikä kuninkaiden vastustaminen olisi onnistunut ilman merkittäviä tukijoita. Nils kuului Ruotsin Birgitan lähipiiriin, ja yhteydet birgitalaisiin nostivat hänet piispanistuimelle. Kanonisaatioprosessissa mainitaan myös nimeltä miehiä, jotka olivat Nilsin ystäviä ja tukijoita. Näitä olivat esimerkiksi drotsi Bo Jonsson Grip ja Birgitan poika Birger.

Paperissa tutkin erityisesti, miten Nils Hermanssonin suhteita Ruotsin kuninkaisiin käytettiin hänen pyhimyskuvansa rakentamiseksi.

Sessio 4B

Lauri Ockenström
Jyväskylän yliopisto

***O Venus, tu que es spiritus amoris* – ihmissuhteet ja rakkaus keskiajan magiassa**

”Oi Venus, sinä joka olet rakkauden henki, ystävyiden johdattaja ja liittojen koriste! Sinusta rakkauden voima saa alkunsa, sinusta oikeamielinen ystävyys ja ihmisten välinen rakkaus juontuvat. Pyydän että käännyt minuun rakkautensa ja ystävyytensä, ja että hänen henkensä ja tahtonsa kohdistuisivat minuun sinun kauttasi.”

Arabiasta latinaan 1200-luvulla käännetty loitsuopas *Picatrix* kehottaa loitsun tekijää lausumaan kyseisen rukouksen valkeisiin vaatteisiin pukeutuneena aromaattisen suitsukeseoksen palaessa. Lopuksi tekijän on uhrattava kyyhky, syötävä sen maksa ja tarjottava loput linnusta rakkauden kohteelle, joka oppaan lupauksen mukaan joutuu lemмен pauloihin.

Läntisessä Euroopassa kiersi 1100-luvulta alkaen kymmenittäin *Picatrixin* kaltaisia, arabiasta ja kreikasta käännettyjä latinankielisiä magian manuaaleja. Suosituimmat aiheet, joihin magiasta haettiin apua, olivat ihmissuhteet ja rakkaus. Usein tarkoituksena oli sytyttää halutun henkilön rakkaus esimerkiksi mainitun kaltaisilla Venukselle suunnatuilla loitsuilla tai elvyttää aviopuolison viilentyneet tunteet, mutta likimain yhtä yleisiä olivat loitsuformulat, joiden tarkoituksena oli hajottaa parisuhde tai aiheuttaa eripuraa ystäväysten välille.

Ihmissuhteisiin liittyviä loitsuformuloita esiintyi 1100–1500-luvuilla kaikissa magian kirjallisen perinteen pääluokissa, rituaalimagiassa, kuvamagiassa ja luonnonmagiassa, ja niissä hyödynnettiin monipuolisesti magian keinoja luonnon raaka-aineista astrologisiin vaikutussuhteisiin, henkien kutsumiseen ja uskonnollisävytteisiin rukouksiin. Tässä esitelmässä luodaan katsaus näihin oppineen magian teorian, kansanperinteen ja antiikin esikuvien sulautuman tuloksena syntyneiden loitsuformuloiden ja reseptien päätyyppeihin.

Sara Norja

University of Turku

Middle English alchemical texts: Scientific context and textual relationships

Alchemy, later considered a pseudoscience, was one of the first experimental sciences in the Middle Ages and influenced the development of chemistry. A multitude of medieval and later alchemical texts have survived, in both Latin and various vernaculars. Middle English alchemical texts are among the least studied texts written in English. My study concentrates on a group of such previously unresearched writings, attributed to the 13th-century scholar Roger Bacon (a questionable attribution, so the texts are known as Pseudo-Bacon texts). These 10 manuscript texts, dating from the 15th–17th centuries, have been divided into four preliminary groups, based on identification of different manuscript attestations as versions of the same text.

In my presentation I will discuss how the Pseudo-Bacon texts relate to alchemical principles common in Europe in the later Middle Ages (e.g. the sulphur-mercury theory). I will also present some of my preliminary findings concerning textual relationships between the different versions: some are almost identical on the sentence level, whereas others diverge significantly. My focus is on the medieval versions, but I will also discuss the early modern texts as a continuation of the medieval tradition. The study is based on my ongoing PhD research.

Kalle Knaapi

Turun yliopisto

Theodoros Prodromoksen Katomyomakhia ja tutkimustradition muuttuva suhde bysanttilaisen teatterin käsitteeseen

Teatteri oli antiikissa ja keskiajan Länsi-Euroopassa merkittävä kulttuurin muoto, mutta Bysantin valtakunnassa teatterin aseman on pitkään katsottu olleen hyvin vaatimaton – jopa siinä määrin, että koko bysanttilaisen teatterin olemassaolo on kyseenalaistettu.

”Bysanttilainen teatteri” onkin muodostunut käsitteeksi, johon erilaisilla tutkijoilla on hyvin erilaisia suhtautumistapoja ja määritelmiä. Meidän päiviimme asti on säilynyt useampiakin bysanttilaiskautisia tekstejä, pääasiassa Komnenosten aikakaudelta, jotka näyttävät erehdyttävästi näytelmäkäsikirjoituksilta. Sen sijaan, että näitä tekstejä olisi pidetty varsinaisina esityksiin liittyvinä teatterikäsikirjoituksina, niitä on analysoitu runoina, parodioina ja lukudraamoina.

Omassa esitelmässäni tarkastelen miten bysanttilaisen teatterin käsitettä on käytetty

hyväksi eri aikoina kun tutkijat ovat määritelleet 1100-luvulla kirjoittaneen Theodoros Prodromoksen Katomyomakhia-tekstiä ("Kissan ja hiirien taistelu"), ja siten määritelleet myös tekstiä koskevia odotuksia. Aihetta koskevan tutkimusartikkelin keskeinen löytö onkin tekstiä koskevan odotushorisontin uudelleenmäärittely.

Tutkimus liittyy kiinteästi ongelmakenttään, jonka keskiössä on bysanttilaisen kirjallisuuden tarkasteleminen toteutetaan suhteessa antiikin kirjallisuuden terminologiaan. Antiikin teatteri- ja kirjallisuusterminologia on toki jossakin määrin sovellettavissa Bysanttiin, mutta ei ongelmitta. Oleellisesti tutkimus liittyy myös bysanttilaisen kirjallisuuden reseption tutkimukseen.

Sessio 5A

Leena Enqvist
Helsingin yliopisto

Ymmärrystä vai ulkolukua? Lukemisen vaatimukset birgittalaisluostarissa

Myöhäiskeskiaikaisissa birgittalaisluostareissa lukemisella oli merkittävä osa jokapäiväisessä elämässä. Tekstejä käytettiin muun muassa liturgiassa, yhteisissä kokoontumisissa ja yksityisessä hartaudessa. Nunnilta odotettiin koulutuksesta ja taidoista riippumatta jonkinlaista osallistumista yhteisiin lukemistilanteisiin esimerkiksi liturgian yhteydessä. Luostarien asukkaiden taidot vaihtelivat ja kysymys siitä, mitä nunnilta edellytettiin, nousee esiin säilyneistä teksteistä. Tekstit osoittavat, että lukemiseen liittyi ristiriitaisiakin vaatimuksia: riittikö, että osasi rukouksensa ulkoa, vai pitikö sisältö myös ymmärtää? Tässä esitelmässä pohditaan lukemisen ja ymmärtämisen suhdetta birgittalaisluostareista säilyneiden tekstien avulla.

Esitelmä liittyy tekeillä olevaan väitöskirjaani "Living amid Texts: Reading in Late Medieval Birgittine Communities of Syon Abbey, Vadstena and Naantali".

Mikko Kauko
Turun yliopisto

Jöns Budden ja Vulgatan suhde - kunnioitusta ja vapauksia

Jöns Budde (noin 1437 - noin 1491) vaikutti Naantalun luostarissa ja käänsi latinasta muinaisruotsiin huomattavan määrän uskonnollista kirjallisuutta. Budden kääntämien tekstien joukossa on Raamatun tekstejä (mm. Judit, Ester ja Ruut), jotka Budde käänsi alkutekstinsä latinankielinen Versio Vulgata. Muihin Budden kääntämiin teksteihin (mm. Mechtildin ilmestykset) sisältyy huomattavan paljon sitaatteja Raamatusta, joten Budde tuli irrallisina lauseina kääntäneeksi merkittävän määrän myös sellaista Raamatun tekstiä, jota hän ei kääntänyt kokonaisina kirjoina. Sitaatteja on mm. evankeliumeista, Jobin kirjasta ja psalmeista, joista mitään ei kokonaisuudessaan koskaan käännetty muinaisruotsiksi. Budde osoittaa Vulgatan pyhää tekstiä kohtaan arvonantoa ja kunnioitusta ja siten sopeutuu lauseopillisesti (sanajärjestys, partisiippien käyttö ym.) ja tyyllillisesti (retoriset figurat) Vulgatan esitystapaan. Samalla hän kuitenkin sopeuttaa tekstiä omiin tarkoituksiinsa

sopivaksi ottaen vapauksia siinä suhteessa, että hän saattaa ohittaa joitakin kohtia, tehdä selittäviä lisäyksiä tai kääntää välillä melko vapaasti. Tämä tapahtuu kuitenkin suurella pieteetillä. Kokonaisten Raamatun kirjojen käännosten tarkoitus lienee ollut tukea Vulgatan tekstin lukemista. Niitä ei liene tarkoitettu luettavaksi sinällään, vaan niitä saattoivat käyttää varsinaisen pyhän tekstin luvun tukena ne, joiden latinan taito oli puutteellista. Esitelmässäni pohdin kolmea kysymystä: Mitä Budde käänsi Vulgatasta? Miten ja millä periaatteilla Budde käänsi? Miksi ja mihin tarkoitukseen hän käänsi?

Miika Norro

Turun yliopisto

"Qu'il est a moi et je a lui"

Ritarin ja leijonan ystävyys *Yvain ou le chevalier au lion* -teoksessa

Esitelmässäni tulen käsittelemään Chrétien de Troyes'n (n. 1135-1190) kirjoittamaa *Yvain ou le chevalier au lion* -romanssia (n. 1176). Romanssi kertoo Yvain-ritarin seikkailuista. Keskityn romanssin keskeiseen teemaan, Yvainin ja leijonan ystävyteen. Teoksessa käytetään symboleiden kieltä, siksi myös Yvainin ja leijonan suhteella on symbolinen merkitys. Tarkasteluni pohjautuu tämän symboliikan analysointiin. Tulkintani mukaan teos käsittelee symbolien avulla oikeanlaisen ritariuden problematiikkaa.

Otsikkoon lainaamassani kohdassa Yvain sanoo leijonan olevan hänen omansa ja hänen olevan leijonan oma. Lainaus on merkittävä siksi, että samanlaista sanamuotoa voitaisiin käyttää kahden rakastavaisen välisestä suhteesta. Yvainin ja leijonan suhde on siis hyvin läheinen. Tulkitsen esitelmässäni, että lainaus on sellaisesta kohdasta romanssia, jossa Yvain on symbolisesti saavuttanut täydellisen ritariuden – taistellut täydellisen ritarin perikuvaa Gouvainia vastaan ja osoittautunut tasaveroiseksi tämän kanssa. Esitän leijonan symboloivan romanssissa ritariuden tärkeitä arvoja, kuten rohkeutta, voimaa, armahtavaisuutta ja hyvyttä. Tämä symboliikka on mielestäni erittäin keskeinen osa teosta. Käsittelem esitelmässäni esimerkkinä Yvainin ja leijonan ensimmäistä kohtaamista. Siinä leijona taistelee pahaa käärmettä vastaan. Yvain päättää auttaa leijonaa ja valitsee näin itselleen ritariuden hyveet päämääräksi. Esitän että Yvainin ja leijonan välinen suhde kuvastaa Yvainin kehitystä ritarina ja hänen suhdettaan ritariuteen.

Sessio 5B

Charlotte Vainio

Helsingin yliopisto

Married women and familial ties in Late Medieval Sweden

"One of the fundamental aspects of medieval Swedish law and land ownership was the bordsrätt - the right for relatives to purchase land before it could be sold to non-relatives. The bordsrätt was regulated by the law and any infringement could lead to transactions being deemed void decades after they were first made.

Given the importance of the b \ddot{o} rdsr \ddot{a} tt people tended to assure that presumptive heirs and claimants had given their consent to any transactions, often far beyond what was required by the law. Of this follows that charters relating to landed property transactions are excellent sources to how people perceived relations to their family members.

Drawing upon one aspect of my thesis on legal guardianship and the juridical relationship between husband and wife, I will discuss the relationships evident in property transactions. The intention is primarily to shed light on married women's part in building family relations and how the new relationships constructed through marriage affected transactions. Married women created a new household – a new unit – with their conjugal family but once the relationships between actors in transactions are unraveled it becomes clear how she simultaneously kept the ties with her natal family."

Anna Wilhelmson

Helsingfors universitet

De sista frillobarnen - Vasas \ddot{o} nernas \ddot{o} akta barn och sociala n \ddot{a} tverk i Sverige 1550-1650

I den har jag med utg \ddot{a} ngspunkt i social n \ddot{a} tverksteori studerat hur Vasas \ddot{o} nerna strategiskt f \ddot{o} rs \ddot{o} kte bruka sina frillobarn politiskt, och hur detta delvis lyckades. Jag har ocks \ddot{a} observerat hur det politiska intresset f \ddot{o} r frillobarnen tydligt sj \ddot{o} nk n \ddot{a} r det sociala kapital som barnen innebar av politiska sk \ddot{a} l minskade. Jag argumenterar s \ddot{a} ledes f \ddot{o} r att frillov \ddot{a} sendet i h \ddot{o} gre grad \ddot{a} n tidigare uppm \ddot{a} rksammat hade en politisk dimension och utgjorde en del av den personliga maktstrukturen och de sociala n \ddot{a} tverk som pr \ddot{a} glade det Vasatida samh \ddot{a} llet och att frillov \ddot{a} sendets nedg \ddot{a} ng under 1600-talets slut delvis h \ddot{a} nger ihop med att maktstrukturen utvecklades till att bli allt mer institutionell. Det var en process som p \ddot{a} gick under det unders \ddot{o} kta seklet och perioden utg \ddot{o} r en brytningspunkt mellan det utpr \ddot{a} glat personliga herrav \ddot{a} ldet som k \ddot{a} nnetecknat s \ddot{a} v \ddot{a} l Gustav Vasa som regenter f \ddot{o} re honom och den alltmer institutionaliserade stat som byggdes upp under 1600-talets f \ddot{o} rsta decennier. Frillov \ddot{a} sendet vid det svenska hovet har inte varit f \ddot{o} rem \ddot{a} l f \ddot{o} r n \ddot{a} got st \ddot{o} rre forskningsintresse och med min pro gradu-avhandling har jag f \ddot{o} rs \ddot{o} kt bidra till att fylla detta tomrum i forskningen om perioden.

Jenni Kuuliala

Universit \ddot{a} t Bremen

Ruumiillisuus, heikkous ja pyhyden kohtaaminen my \ddot{o} h \ddot{a} iskeskiajalla

Terveys, sairaus, vammaisuus sek \ddot{a} ruumiillisuus yleisemminkin kuuluvat erottamattomasti keskiakaisiin pyhimyskultteihin. Pyhimysten n \ddot{a} kyvin rooli olivat ihm \ddot{e} teot, joista suurin osa oli parantamisihmeit \ddot{a} , ja ihmekertomuksissa korostuvatkin kuvaukset siet \ddot{a} m \ddot{a} tt \ddot{o} mist \ddot{a} fyysisist \ddot{a} oireista, toimintarajoitteista sek \ddot{a} paranemisihmeen "normaalistavasta" vaikutuksesta. T \ddot{a} m \ddot{a} n lis \ddot{a} ksi pyhimyslegendoissa ja etenkin kanonisaatioprosessien todistajanlausunnoissa toistuvat kuvaukset el \ddot{a} ess \ddot{a} en pyhin \ddot{a} pidettyjen ihmisten

kärsimyksistä. Sairauden – oli se sitten kroonista tai kuolemaan johtavaa – kestäminen kärsivällisesti oli osa pyhyyteen liitetyistä *topoksista*. Monissa yhteyksissä ruumiillisuuden ja kärsimyksen kuvauksiin käytetty sanasto ja ilmaisut olivat molemmissa tapauksissa verrattain yhteneväisiä, mutta kertomukset kokijan suhtautumisesta poikkesivat radikaalisti toisistaan.

Esitelmässäni keskityn erityisesti kanonisaatioprosessien todistajien antamiin kuvauksiin elävien pyhimysten ruumiillisuudesta ja ”pyhän” ruumiillisen heikkouden kokemuksesta. Konferenssin teemaa noudatellen näkökulma on erityisesti kohtaamisessa ja vuorovaikutuksessa. Miten todistajat tiesivät pyhimyksen kärsimyksistä, millaisen merkityksen he sille antoivat, ja miten se ilmeni tilanteissa, joissa todistajat pyhimyksen kohtasivat? Esitelmä pohjautuu 1200-1400-lukujen hagiografiseen aineistoon läntisen kristikunnan alueelta.

21.3.2015

Keynote:

Tom Linkinen

Helsingin yliopisto

Keskellä keskiajan suhteiden historiaa: Ystävien rakkaus ja ystävyysliitot

Keskiajan vuosisatojen ihmissuhteiden historiassa ystävyys oli keskiössä. Yhteisöllisessä maailmassa ja hierarkisissa sosiaalisten suhteiden verkostoissa ystävyys-suhteiden verkostot saattoivat osoittautua mitä tärkeimmäksi luotettavampien ihmissuhteiden tavoiksi. Perheyhteisöt ja sukuverkostot toimivat usein keskeisenä suhdeverkostona, mutta eritasoiset ystävyys-suhteet saattoivat tukea tätä vahvastikin.

Ystävien rakkaus oli niin filosofiassa ja teologiassa kuin runoelmissa toistuva ylistettävän rakkauden muoto - usein se ylistettiin rakkauden ilmenemismuodoista ylimmäksi ja puhtaimmaksi. Ystävät solmivat myös ystävyysliittoja - keskiajan mittaan nimenomaan miehet solmivat niitä. Kyse saattoi olla aseveljeydestä, veriveljeydestä tai elinikäisestä businesskumppanuudesta. Kyse saattoi olla myös toisiaan rakastavien ystävien valalla vannotuista liitoista jotka kestivät koko elämän. On myös pohdittu, oliko tässä joskus kysymyksessä sosiaalisesti ja kulttuurisesti toiminut malli ja käytäntö omien aikojensa ”rekisteröidylle pariskunnalle”. Ja on pohdittu että mitään sellaista keskiajan ystävyysliitot eivät ainakaan olleet.

Avaan luennoissani kaikkia näitä pohdintoja aikalaistekstien kautta.

Kirsi Salonen

Turun yliopisto

Turun hiippakunnan papiston kansainväliset suhteet keskiajalla

Turun hiippakunnan keskiaikaisen papiston, varsinkin tuomiokirkkopapiston, tiedetään olleen hyvinkin kansainvälistä. Erityisen paljon papiston kansainvälisyyttä on tutkittu papiston ulkomaisen opinkäynnin kautta (erityisesti Nuorteva). Tässä esityksessä ei tarkastella papiston yliopistokoulutusta, vaan analysoidaan Turun hiippakunnan papiston kansainvälisiä suhteita hieman tuntemattomamman lähdeaineiston, paavillisten virkanimityskirjeiden, kautta.

Paavilliset virkanimityskirjeet on yleensä osoitettu (virkaan nimitetyn henkilön lisäksi) kolmelle ns. eksekuutorille eli henkilöille, joiden tarkoituksena oli valvoa, että nimityskirjeen sisältö toimeenpantiin kotihiippakunnassa asianmukaisesti. Usein virkanimityskirjeiden eksekuutorit olivat paikallisia kirkollisia auktoriteetteja, kuten piispa tai tuomiorovasti, jotka oikeasti osallistuivat kirjeen toimeenpanoon kotihiippakunnassa. Mutta mikäli virkaan nimitetyllä henkilöllä oli hyvät suhteet johonkin tärkeään kirkolliseen henkilöön kotihiippakunnan puolella – esimerkiksi johonkin paavillisen kuurian toimihenkilöistä – tämä ulkopuolinen henkilö on usein nimitetty yhdeksi kirjeen eksekuutoreista.

Analysoimalla ulkomaisten eksekuutorien roolia suomalaisten pappien virkanimityskirjeissä päästään tarkastelemaan Turun hiippakunnan papiston kansainvälisiä suhteita uudesta näkökulmasta. Vastaavanlaista tutkimusta ei ole juuri tehty muualla Euroopassa, mutta menetelmää on testattu saksalaisen 1500-luvun alun papiston suhteen, joten se on todettu toimivaksi. Esitelmän aihe on osa Turun tuomiokapitulin jäsenistöä koskevaa tutkimusprojektiani, jossa tarkastellaan Turun papiston ja paavillisen kuurian välisiä suhteita keskiajalla erityisesti paavillisten virkanimityskirjeiden kautta.

Ruut Kataisto

Jyväskylän yliopisto

Domenico Capranica ja viisi paavia

Kardinaali Domenico Capranica (1400-1458) vaikutti monin tavoin Italian niemimaan tapahtumiin. Hän toimi paavin arvostettuna rauhanneuvottelijana eri yhteyksissä ja halusi edistää lännen ja idän kirkkojen vuoropuhelua. Hän palveli neljän eri paavin aikana ja ainakin kahdesti hän itse oli tulla valituksi paaviksi. Paavi Martinus V eli Oddone Colonna valitsi Capranican kuuriaan ja kardinaaliksi. Colonna- ja Capranica-suvuilla oli klienttisuhde. Seuraava paavi Eugenius IV mitätöi ensin Capranican oikeuden kardinaaliuteen ja Capranica haki oikeutta Baselin kirkolliskokoukselta. Askeettisen elämän kannattaja Capranica sanoi suoraan paavi Nikolaus V:lle, mitä mieltä hän oli tuhlauksesta. Paavi Calixtus III eli Alfonso Borgia oli taustansa vuoksi epäsuosiossa, mutta kenties vain Capranica uskalsi sanoa ääneen, mitä ajatteli. Calixtuksen jälkeen Capranica oli varma paaviehdokas, mutta kuoli kuumeeeseen.

Enea Silvio Piccolomini, joka oli seuraava paavi Pius II, oli ollut Capranican palveluksessa Baselin matkalla.

Capranican elämäkerturi Giovanni Battista Bracciolini (1440-1470), italialaisen humanistin Poggio Bracciolinin poika, kirjoitti hänen latinankielisen elämäkertansa 1460-luvulla.

Capranica oli Bracciolinien perhetuttu. Se on omistettu kardinaali Jacopo Ammannati Piccolominille (1422-1479), joka oli toiminut Capranican sihteerinä ja mm. kirjoittanut kuvauksia heidän yhteisistä matkoistaan.

Esitelmässäni tarkastelen Capranican suhdetta näihin paaveihin elämäkertatekstissä olevien esimerkkien valossa.